

Мельник Тетяна Петрівна

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Тернопільського національного медичного університету

імені І.Я. Горбачевського МОЗ України, Тернопіль, Україна

E-mail: melnuk_tt@tdmu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8633-0611>

Researcher ID: AFE-8757-2022

**Методика формування граматичної правильності мовлення студентів
у медичному закладі вищої освіти**

Статтю присвячено вивченню актуальної проблеми вироблення граматично внормованого мовлення в студентів медичного закладу вищої освіти. Актуальність дослідження зумовлена потребою в системі завдань, які допоможуть майбутнім лікарям добирати продуктивні словотворчі засоби, відповідно використовувати граматичні форми самостійних частин мови, безпомилково будувати словосполучення та речення і вводити їх у спеціалізовані тексти й комунікативні акти. Мета статті полягає в розробці методики формування граматичної правильності мовлення студентів у медичному закладі вищої освіти із залученням відповідної галузевої лексики. Основне завдання – представити комплекс граматичних вправ, розроблених у межах програми вибіркової дисципліни «Професійна медична комунікація лікаря з пацієнтом» для студентів 3 курсу медичного факультету Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського. Для реалізації поставленої мети використано описовий метод та методи аналізу та систематизації граматичного матеріалу. У результаті проведеного дослідження визначено найчастотніші граматичні анормативи в мовленні студентів медичного факультету (у відмінюванні й узгодженні іменників та числівників, творенні фемінітивів і наказових форм дієслів, використанні дієприкметників та ступеньованих прикметників, побудові прийменникових конструкцій, уведенні дієприслівникових зворотів тощо). Доведено, що комплекс запропонованих завдань допоможе студентам краще зрозуміти граматичну систему літературної мови, більше сконцентруватися на найтиповіших анормативах та запам'ятати основні граматичні норми, якими повинен послуговуватися кожен медичний працівник.

Ключові слова: граматична правильність мовлення, граматична помилка, українська літературна мова, культура мовлення.

Вступ. Формування правильності мовлення майбутнього лікаря з урахуванням усіх норм національної мови – одне з основних завдань викладача-філолога медичного закладу вищої освіти України. На сьогодні, як слушно зауважує К.Г. Городенська, українська мовна практика потребує активнішого опрацювання лінгвістами, оскільки в ній помітна тенденція до запозичення чийось мовних вподобань, зовсім не притаманних структурі української літературної мови (Городенська, 2017: 20). Граматично внормована мова є важливою ознакою культури мовлення фахівця медичної галузі, адже від добору форми кожного слова, формування правильних словосполучень та речень відповідно до правил граматики залежить реалізація думки в цілому. Через незнання випускниками вищої медичної школи законів національної мови все більше спостерігаємо засилля словотворчих, морфологічних, синтаксичних покрочів як у наукових галузевих текстах, так і в процесі усної комунікації, а це, як відомо, свідчить про низьку культуру мовлення.

В останні десятиліття проблема граматичної правильності в комунікації майбутніх фахівців все більше привертає увагу науковців-філологів як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Про це писали І.Д. Фаріон (Фаріон, 2013), Т.Г. Бондаренко (Бондаренко, 2002), Л.В. Шитик (Шитик, 2019) та інші. Проте все ще немає окремих досліджень, у яких було б розроблено методику опрацювання граматичних норм, орієнтовану на студентів та працівників медичної галузі (вправи на вироблення граматичних умінь із використанням загальноповживаної лексики подаються лише в підручниках, посібниках, довідниках для студентів 1 курсу з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»).

Мета та завдання дослідження. Мета статті полягає в розробці методики формування граматичної правильності мовлення студентів у медичному закладі вищої освіти із залученням відповідної галузевої лексики. Основне завдання наукової розвідки – представити комплекс вправ, які допоможуть студентам набути навичок будувати мовленнєві конструкції відповідно до граматичних норм української літературної мови (у нашій практиці такий комплекс вправ розроблено в межах програми вибіркової дисципліни «Професійна медична комунікація лікаря з пацієнтом» для студентів 3 курсу медичного факультету Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського).

Матеріали та методи дослідження. Для реалізації поставленої мети використано описовий метод (під час характеристики зібраного матеріалу), методи аналізу та систематизації (у процесі пошуку граматичних аномативів та шляхів їх увідповіднення системі української мови).

Результати дослідження. Мовна норма в будь-який історичний період розвитку літературної мови є виразником цінностей доби, які трансформуються і стають регулятором мовної поведінки суспільства. У XXI столітті акценти у визначенні мовної норми змінюються внаслідок відмежування від традиції російської мови, яка була домінантною у творенні всіх типів норм. Граматична норма хоч і є однією з найстійкіших, але теж реагує на зрушення в суспільстві та свідомості її носіїв, хоча часто зміни стосуються лише форм окремих парадигматичних елементів.

Перед тим як перейти до підготовки завдань для вироблення навичок правильного використання граматичних засобів національної мови, ми проаналізували помилки, яких найчастіше припускалися студенти в усній комунікації та на письмі. До уваги брали три групи аномативів:

- помилки, спричинені використанням малопродуктивних чи не властивих для української мови словотворчих засобів;
- ненормативні утворення, що не відповідають вираженню однієї з граматичних категорій самостійних частин мови;
- помилки, зумовлені неправильною побудовою словосполучень та речень.

Серед найчастотніших граматичних аномативів, зафіксованих у мовленні студентів 1–3 курсів медичного факультету Тернопільського національного університету імені І.Я. Горбачевського, виявлено:

1) неправильне відмінювання іменників чоловічого роду II відміни у формі родового відмінка однини: *медичного препарата, українського аналогу, апарату штучної вентиляції легень, дефіцит фермента, анатомічного терміну, двостороннього нефролітіаза, захист епідерміса, резервного полісахариду;*

2) помилки у творенні фемінітивів: *педіаторка, кардіологша;*

3) огріхи у відмінкових формах числівників на позначення десятків та сотень: *семидесяти учасників міжнародної конференції, з двадцяти п'яти пацієнтами, п'ятиста двадцяти одиниць, шестистами міліграмами, у семиста молях;*

4) аномативне узгодження числівників з іменниками: *від 1,5 літрів, на 2 коефіцієнта більше, 50 грам речовини, 24 лікарень, 8 з половиною міліметри;*

5) використання активних дієприкметників теперішнього часу: *анестезуючий розчин, контролюючі органи, коректуючий пояс, фторуюча піна, детоксуючі препарати, підтримуюча терапія, домінуючий ген, руйнуючий вплив;*

6) послуговування ненормативними формами дієслів (особливо умовного способу): *давайте зміряємо температуру, давайте поставимо внутрішньовенний катетер;*

7) уведення порівнянь з використанням ступеньованого прикметника без прийменника чи сполучника: *один метод лікування кращий іншого, закордонний препарат дорожчий українського відповідника;*

8) неусвідомлене надуживання прийменників **по** (по ініціативі лікаря, по бажанню пацієнта, захворювання з'являється по різних причинах, працювати по вихідних), **при** (при різних умовах, при першій появі симптомів, при умові лікування, при аналізі показників, при виконанні службових обов'язків, при проведенні медичних оглядів);

9) вибір неправильної форми керування між основним і залежним словом: *набути практичні навички, навчати тактичній медицині, не їсти смажену їжу, завідувач хірургічним відділенням, завдати шкоду, ігнорувати настановами лікаря;*

10) некоректне введення дієприслівникових зворотів у речення: *Особлива увага акцентувалася на даних анамнезу пацієнта, враховуючи скарги під час пальпації; Обстежувані пацієнти піддавалися різним факторам, включаючи шкідливі звички та стрес; Проводячи операцію, лікарю потрібно попередити пацієнта про можливі ускладнення та ін.*

У процесі добору матеріалу для завдань, окрім власних нотаток із помилковими конструкціями, почутими від студентів, ми використовували граматичні аномативи, зафіксовані в збірниках наукових праць студентів та молодих учених, блогах лікарів та на сайтах клінік у мережі Інтернет.

Пропонуючи завдання, ми чергували усні та письмові форми роботи, адже вважаємо, що прослуховування чужого мовлення, по-перше, сприяє кращому засвоєнню інформації, по друге, розвитку критичного аналізу почутого.

Завдання 1. Відповідайте на можливі запитання пацієнта, використовуючи у відповідях інформацію з другої колонки таблиці. Правильно узгоджуйте числівники з іменниками.

1. Як приймати ці ліки?	Кількість разів – 3; доза – 1 табл.; час (ранок, обід, вечір), 30 хв перед їдою
2. Яка норма артеріального тиску, бо в мої 52 у мене тиск 150/90 і добре почувуюся?	Стандарти МОЗ: систоличний – до 120 мм рт. ст., діастолічний – до 70 мм рт. ст. Стандарти ВООЗ: 139/89 мм рт. ст. – нормальний високий; 120/80 мм рт. ст. – оптимальний. Згідно з медичними настановами: • 130–140 і/чи 85–90 – це так званий високий нормальний тиск; • 145–160 і/чи 95–100 – це гіпертензія першого ступеню; • 165–180 і вище та/чи 105–110 і вище – гіпертензія другого ступеню. • Низький тиск – це все, що нижче від позначки 90/60
3. Як підтримувати тиск у нормі?	Рекомендації: 1. Спорт (максимальний пульс за формулою: 220 – вік); 2. Підтримка показників маси тіла та окружності талії: IMT = МАСА в кг/зріст у квадраті в метрах (IMT має бути не більш як 25). Розрахунок для людини масою 80 кг і зростом 180 см: IMT = 80/1,8×1,8=24,7). Окружність талії: не більш як 102 см у чоловіків, 85 см – у жінок. 3. Сіль – за добу 5 г (1 чайна ложка). 4. «Ні» алкоголю та курінню
4. Якою має бути сатурація здорової людини?	Норма насичення крові киснем становить від 95% до 99%
5. Як правильно харчуватися і скільки пити води?	50% тарілки – зелень, овочі, фрукти; 25% – складні повільні вуглеводи (зерна, крупи, хліб); 20% – білок (яйця, нежирне м'ясо, риба, морепродукти, бобові) та жири (олії, насіння, горіхи); 5% – молочні продукти. Щоденна норма води для дорослої людини становить близько 40 мл на кг нормальної маси тіла. 80% води краще випивати до 18.00

Завдання 2. Від слів у дужках утворіть прикметники (дієприкметники).

Зразок:

(Пломбувати) матеріал = пломбувальний матеріал.

(Підборіддя) артерія, (долоня) фіброматоз, (поглинання) спектроскопія, (коректувати) пояс, (вакцинувати) доза, (фторувати) піна, (бальзамувати) компоненти, (передпліччя) фіксатор, (решітка) кістка черепа, (сльози) канали, (альвеоли) протеїноз, (ясна) гель з хлоргексидином, (волосина) фолікул, (біопсія) затискач, (борозна) зв'язка, (луска) шкіра, (свербіж) імпульс, (детоксикація) лосьйон, (підтримувати) терапія, (адаптувати) радіація, (нейтралізувати) розчин, (домінувати) фолікул, (обтяжувати) фактор, (подразнення) дерматит, (руйнувати) вплив на організм, (фільтрувати) апарат.

Завдання 3. Прочитайте речення, дотримуючись норм відмінювання числівників.

1. Маса серця в середньому в чоловіків становить 332 г (від 274 до 385 г), у жінок – 253 г (від 203 до 320 г). 2. Антимікробна резистентність у 2019 р. спричинила приблизно 1,27 млн смертей в усьому світі. 3. Станом на 2019 р. на цукровий діабет 1 або 2 типу страждали 463 млн людей у всьому світі, а до 2045 р. очікується зростання цього показника до 700 млн. 4. У 2020 р. завдяки благодійній акції було зібрано близько 496 000 гривень, що дозволило придбати сучасне обладнання для лікарні. Волонтери співпрацювали з 85 установами України та 5 міжнародними. 5. Українська фармацевтична промисловість виробляє близько 1400 із 3000 препаратів, що продаються в Україні. 6. Міністерству охорони здоров'я України підпорядковано близько 3050 медичних закладів (майже 91% від загальної кількості в Україні). 7. Загальна кількість крові дорослої людини становить 7–8% від маси тіла. Втрату 300–400 мл крові здорова людина, як правило, не відчуває, однак швидкісна втрата 1–1,5 л дуже небезпечна і є причиною розвитку важкої анемії (гострого малокрів'я). 8. Мобільна команда одночасно протягом одного місяця надає психіатричну допомогу щонайменше 50 пацієнтам, за увесь період роботи допомогу вже надано 2380 пацієнтам. 9. Комплексний мийний розчин для

стерилізації складається з 5 г мийного середника, 170 г 3% розчину перекису водню, 825 мл води. 10. Консорціум американських учених із 80 дослідницьких інститутів у 2007 р. розпочав вивчення мікрофлори людського тіла шляхом розшифрування генетичного коду кожного мікроба. Початкова вартість проєкту «Мікробіом людини» становила близько 173 млн доларів. 11. Неочищені суспензії вірусів зберігають у холодильнику при температурі від -40 до -70 С°. Нині найбільш досконалим способом зберігання вірусів є заморожування (кріоконсервування) при температурі від -165 С° (у парах рідкого нітрогену) до -196 С° (у рідкому нітрогені). 12. Велика частина окремих кісткових елементів зростається між собою. У зв'язку з цим скелет дорослої людини містить від 200 до 230 кісток, з яких 33–34 непарні, інші – парні. 13. Артеріальний кров'яний тиск не є сталою величиною і пульсує в такт зі скороченнями серця: у момент систоли тиск підвищується до 120–130 мм рт. ст. (сistolічний тиск), а під час діастоли знижується до 80–90 мм рт. ст. (діастолічний). 14. Пломба середнього класу коштує від 1700 до 2100 грн (у вартість входять усі маніпуляції для встановлення пломби і знеболювальні, вартість залежить від розміру пломби).

Завдання 4. Утворіть фемінітиви від поданих слів.

Інвестор, початківець, лікар-психотерапевт, лікар-педіатр, імунолог, улюбленець пацієнтів, пульмонолог, заступник лікаря, лікар-онколог, інфекціоніст, науковець, фельдшер-лаборант, анестезіолог, ініціатор проєкту.

Завдання 5. Знайдіть та виправте граматичні (якщо є, то й інші) помилки.

1. Хвороби серця підступні й раптові. Їх можна уникнути, якщо слідувати порадам Вашого сімейного лікаря та моїм рекомендаціям як кардіолога. 2. В Україні щороку фіксують біля 40 тисяч інфарктів, 20 тисяч з них вимагають екстреного лікування. 3. Останні пару тижнів чоловік став помічати, що, бігаючи, у нього ніби тисне за грудиною. 4. Під час лікування інфаркту медзаклад має 43 573 гривень за кожну людину, якій проводили стентування. Однак, якщо стентування не робилося, НСЗУ (Національна служба здоров'я України) оплачує 25 261 гривень за проведену медичну допомогу. 5. На всій Україні карантин встановлений в цілях попередження хвороби COVID-19, викликаной коронавірусом SARS-CoV-2. 6. Кардіоміоцити у відповідь на підвищення їх тону по мірі збільшення переднавантаження та післянавантаження виділяють передсердний натрійуретичний пептид (ANP). 7. За розпорядженням від 18.03.2022 я признаю тимчасово виконуючим обов'язки завідувача урологічного відділення Бенюк Сергія Володимировича. 8. Під час ситної вечері з'являється дискомфорт у животі, велике навантаження на травний тракт, що в кінцевому підсумку призводить до зниження апетиту у ранковий час. 9. Потрібно більш детально проаналізувати дані цукрів крові (причина може бути не тільки Цукровий діабет, а і прийом певних лікарських препаратів, стрес, інші хвороби). 10. Скоріше всього хвороба (дифузний токсичний зоб) викликається сукупністю факторів, які включають генетичну схильність, радіаційний фон, особливості раціону та спосіб життя. 11. Катерино Іванівно, запускайте у кабінет по двоє пацієнток, попередивши, щоб одягнули бахіли. 12. Даний гель має багато протипоказань. Вам його назначав лікар? Засіб діючий, але його потрібно застосовувати обережно. 13. Наша лікарня і її працівники досягли значних успіхів в роботі, упродовж 2022–2023 року проліковано біля 2 тисяч військовослужбовців. 14. Давайте дитині розсмоктувати рослинні льодяники й лимони, готуйте чай з гілок малини.

Висновки. Отже, вивчення граматичних законів української літературної мови є важливою передумовою формування належного рівня культури мовлення майбутнього лікаря. Апробувавши комплекс завдань, запропонованих в курсі «Професійна медична комунікація лікаря з пацієнтом», можемо констатувати, що він допомагає студентам краще зрозуміти граматичну систему літературної мови, більше сконцентруватися на найтипівіших анормативах та запам'ятати основні граматичні норми, якими повинен послуговуватися кожен медичний працівник. Перспективним вважаємо подальше практичне опрацювання шляхів формування граматичної правильності мовлення майбутніх фахівців з урахуванням різних мовних стилів.

Література

Бондаренко Т.Г. Морфологічні помилки у мові друкованих ЗМІ. *Філологічні студії. Науковий часопис*. 2002. № 1. С. 4–12.

Городенська К.Г. Граматичний стандарт української літературної мови і сучасна практика. *Граматичні студії*. 2017. Вип. 3. С. 17–21.

Фаріон І.Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : монографія ; вид. 3-тє, допов. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 332 с.

Шитик Л.В. Типові граматичні помилки в мовленні претендентів на державну службу. *Філологічний часопис*. 2019. № 1 (13). С. 156–164.

The method of forming the grammatical correctness of students' speech in a medical institution of higher education

Melnyk Tetiana

*PhD in Philology (Candidate of Philological Sciences),
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
of I. Horbachevsky Ternopil National Medical University,
Ternopil, Ukraine*

The article is devoted to the actual problem of producing grammatically normalized speech among students of a medical institution of higher education. The relevance of the study is determined by the need for a system of tasks that will help future doctors to choose productive word-forming tools, accordingly use grammatical forms of independent parts of speech; build phrases and sentences without mistakes and enter them into specialized texts and communicative acts. The purpose of the article is to develop a method of forming the grammatical correctness of students' speech in a medical institution of higher education with the involvement of the appropriate vocabulary. The main task is to present a complex of grammar exercises developed within the framework of the elective discipline program "Professional medical communication between a doctor and a patient" for students of the 3rd year of the medical faculty of I. Gorbachevskii Ternopil National Medical University. The descriptive method and methods of analysis and systematization of grammatical material were used to realize the set goal. As a result of the conducted research, the most frequent grammatical abnormalities in the speech of students of the medical faculty were determined (in the distinction and agreement of nouns and numerals, the creation of feminine and imperative forms of verbs, the use of adjectives and participles, the construction of prepositional structures, the introduction of adverbial inflections, etc.). It is proven that the set of proposed tasks will help students to understand better the grammatical system of the literary language, to concentrate more on the most typical anomalies and to remember the basic grammatical rules that every medical worker should use.

Keywords: *grammatical correctness of speech, grammatical error, Ukrainian literary language, speech culture.*

References

Bondarenko, T. H. (2002). Morfolohichni pomylky u movi drukovanykh ZMI [Morphological errors in the language of print media]. *Filolohichni studii. Naukovyi chasopys – Philological studies. Scientific journal*, 1, 4–12 [in Ukrainian].

Horodenska, K. H. (2017). Hramatychnyi standart ukraïnskoi literaturnoi movy i suchasna praktyka [Grammatical standard of the Ukrainian literary language and modern practice]. *Hramatychni studii – Grammar studies*, 3, 17–21 [in Ukrainian].

Farion, I. D. (2013). Movna norma: znyshchennia, poshuk, vidnova (kultura movlennia publichnykh liudei) [Linguistic norm: destruction, search, restoration (speech culture of public people)]. Ivano-Frankivsk: Misto NV [in Ukrainian].

Shytyk, L. V. (2019). Typovi hramatychni pomylky v movlenni pretendentiv na derzhavnu sluzhbu [Typical grammatical errors in the speech of civil service applicants]. *Filolohichni chasopys – Philological journal*, 1 (13), 156–164 [in Ukrainian].

Accepted: June 20, 2024